

УДК 339.56:637.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.4.6>

JEL Classification: Q17, F14, Q13, L66

Ліщинський І.О.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1602-1677>,

Лизун М.В.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3222-2962>,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АСИМЕТРИЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МОЛОЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЛАНЦЮГІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

Lishchynskyy I.O.,
dr.sc.(econ.), professor,
professor at the department of international economics,
Lyzun M.V.,
dr.sc.(econ.), professor,
professor at the department of international economics,
West Ukrainian National University, Ternopil

ASYMMETRY IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE'S DAIRY SECTOR: CHALLENGES FOR VALUE CHAINS

Постановка проблеми. Молочна галузь України історично є одним із стратегічних секторів агропромислового комплексу, що формує продовольчу безпеку держави та володіє значним експортним потенціалом. Однак протягом останнього десятиліття зовнішньоекономічна діяльність у цьому секторі зазнала тектонічних зрушень під впливом екзогенних шоків: втрати традиційних ринків збуту країн СНД, розриву логістичних ланцюгів внаслідок повномасштабного вторгнення та вимушеної переорієнтації на європейський ринок. Актуальність дослідження зумовлена тим, що адаптація до нових умов відбувається нерівномірно і супроводжується накопиченням системних диспропорцій.

Ключовою проблемою стає загроза закріплення за Україною статусу сировинного донора для молочної промисловості країн ЄС при одночасному зростанні залежності внутрішнього ринку від імпорту продукції з високою доданою вартістю. Статистичні дані підтверджують те, що позитивна динаміка експорту забезпечується переважно за рахунок напівфабрикатів та продукції з низьким ступенем переробки (сухе та згущене молоко, сироватка), тоді як у сегменті високомаржинальних товарів, зокрема сирів та кисломолочної продукції, спостерігається стійке від'ємне сальдо торговельного балансу [1]. Така структура торгівлі свідчить про зниження конкурентоспроможності вітчизняної переробної промисловості та втрату частини внутрішнього ринку на користь європейських виробників.

Додатковим дестабілізуючим фактором є надмірна географічна концентрація експортно-імпортних потоків. Замість бажаної диверсифікації відбувається формування «дзеркальної» залежності від обмеженого кола партнерів: Республіки Молдова як основного ринку збуту готової продукції та Польщі як домінуючого контрагента як у постачанні сировини, так і в імпорті готових продуктів харчування. В умовах воєнного стану та нестабільності на кордонах така монозалежність створює критичні ризики для економічної стійкості галузі. Відтак, виникає об'єктивна необхідність у комплексному аналізі трансформації товарної та географічної структури зовнішньої торгівлі молочною продукцією для виявлення шляхів подолання сировинної моделі експорту та відновлення паритету в торгівлі продуктами глибокої переробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку молочної галузі України та трансформації її експортного потенціалу в умовах геополітичної турбулентності перебуває у фокусі уваги широкого кола вітчизняних та міжнародних дослідників. Фундаментальні аспекти функціонування ринку молока, зокрема питання дисбалансу попиту та пропозиції, висвітлено у праці Р. Мудрака, який аналізує тренди розвитку в молочній індустрії [1].

Трансформація молочної галузі України в умовах воєнного стану є предметом досліджень як науковців, так і провідних галузевих експертів. Ключовим вектором наукового пошуку є оцінка впливу війни на виробничий потенціал та зміна структури зовнішньоекономічного балансу. Зокрема, Н. Кузьо та ін. у своїй праці щодо тенденцій розвитку ринку [2] зазначають, що з приблизно 200 молокопереробних підприємств, які функціонували до війни, станом на травень 2022 року лише 70 % змогли відновити роботу. Значну увагу приділено скороченню сировинної бази: за даними О. Козак та О. Грищенко, через військові дії прогнозувалося падіння виробництва молока на 12,6 %, що суттєво вплинуло на експортний потенціал галузі [3]. В. Чагаровський підкреслює, що головною проблемою галузі залишається дефіцит сировини, через що Україна займає лише 32 місце у світовому рейтингу виробництва молока, а частка сировини від населення у переробці скоротилася до 12 % [4].

Окремий блок досліджень стосується аномальної динаміки експорту у 2022–2024 роках. Експерти Асоціації виробників молока, зокрема О. Жупінас, пояснюють феноменальне зростання експорту у 2022 році не збільшенням виробництва, а різким падінням внутрішнього споживання через міграцію населення та порушення логістики. Це призвело до ситуативного вивільнення обсягів для зовнішніх ринків. Натомість у 2023 році, як зазначають аналітики, відбулося відновлення внутрішнього попиту (+14 %), що спричинило скорочення експорту на чверть та навіть дефіцит вершкового масла [5].

Згідно з останніми даними Комітету з питань аграрної політики, у 2024 році галузь продемонструвала відновлення: експорт склав 117,73 тис. тонн (+8 % до 2023 року), причому в структурі виручки домінують продукти з доданою вартістю: згущене молоко (32 %) та сири (22 %) [6]. Це підтверджує тезу О. Козак та О. Грищенко про потенціал України доповнити європейський ринок саме нішевими продуктами [3]. Водночас аналітики вказують на збереження загроз, пов'язаних з мобілізацією персоналу та нестачею обігових коштів, що стримує розвиток глибокої переробки [7].

Глобальні тенденції розвитку молокопереробної промисловості досліджуються в працях О. Братко [8], В. Ду [9], І. Ліщинського та ін. [10], М. Ванга та ін. [11], М. Боджовіч та А. МакГрегора [12].

Поза увагою дослідників залишається комплексний ретроспективний аналіз структурних трансформацій зовнішньої торгівлі у розрізі специфічних товарних груп (HS 0401–0406), зокрема формування «дзеркальної» залежності від обмеженого кола партнерів. Недостатньо вивченими є загрози закріплення сировинної моделі експорту на тлі критичного зростання імпорту молочної продукції з високою доданою вартістю.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження структурних трансформацій зовнішньої торгівлі молочною продукцією України як індикатора зміни моделі участі вітчизняної галузі в глобальних ланцюгах доданої вартості в умовах геополітичної турбулентності та воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження структурних трансформацій у зовнішній торгівлі молочною продукцією базується на ретроспективному аналізі статистичних даних за 2013–2024 роки – період, що охоплює критичні геополітичні зрушення та розрив логістичних зв'язків внаслідок воєнних дій. Об'єктом аналізу визначено експортно-імпортні операції за ключовими товарними позиціями Гармонізованої системи (HS): молоко та вершки (HS 0401, 0402), кисломолочна продукція (HS 0403), сироватка (HS 0404), масло (HS 0405) та сири (HS 0406).

Аналіз імпорту незгущених молока та вершків (HS 0401) в Україну (рис. 1) за період 2013–2024 років демонструє значну волатильність із вираженим періодом зростання у 2019–2021 роках.

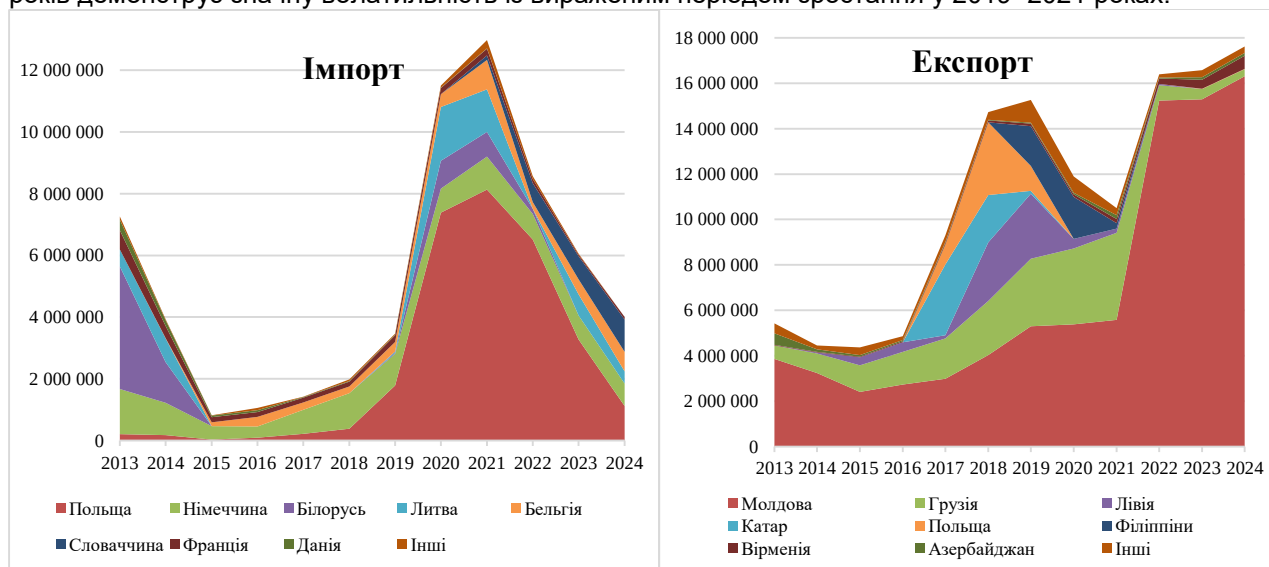

Рис. 1. Кумулятивна діаграма торгівлі України незгущеним молоком та вершками, дол.
Джерело: складено авторами на основі даних UN Comtrade

Після фіксації мінімальних значень у 2015 році (0,83 млн дол.), обсяги імпорту суттєво зросли, досягнувши пікового показника у 13,1 млн дол. у 2021 році. Структурний аналіз постачальників свідчить про високий ступінь залежності від одного торговельного партнера – Польщі. Обсяги імпорту з цієї країни корелюють із загальним трендом, зрісши з 0,2 млн у 2013 році до 8,1 млн дол. у 2021 році, що забезпечило Польщі домінуючу позицію на ринку. У період 2023–2024 років спостерігається низхідна корекція ринку: загальний імпорт скоротився до 4,0 млн дол., що супроводжувалося пропорційним зменшенням поставок від основного контрагента.

Експортна діяльність в сегменті сирого молока та вершків характеризується стійким висхідним трендом протягом усього досліджуваного періоду. Сукупний обсяг експорту збільшився з 5,6 млн дол. у 2013 році до 17,6 млн дол. у 2024 році, що свідчить про нарощування експортного потенціалу галузі. Географічна структура експорту відзначається високим рівнем консолідації навколо ринку Республіки Молдова. Поставки до цієї країни демонструють стабільну позитивну динаміку, збільшившись з 3,8 млн до 16,3 млн одиниць, що становить переважну частку в загальній структурі експорту. При цьому диверсифікація ринків збуту залишається низькою: альтернативні напрямки, зокрема Грузія, демонструють тенденцію до зниження обсягів торгівлі в останні звітні періоди (до 0,32 млн дол. у 2024 році), а присутність інших партнерів має спорадичний характер.

Динаміка імпорту згущених молочних продуктів (HS 0402) характеризується значною нестабільністю протягом останнього десятиліття (рис. 2). Після періоду високих обсягів у 2013 році (27,0 млн дол.) та подальшого спаду, спостерігалось тимчасове відновлення поставок у 2020–2021 роках до рівня 20,4 млн дол. Ключовим фактором впливу була залежність від поставок з Білорусі, які досягали 12,5 млн дол. у 2021 році, але повністю припинилися у 2023–2024 роках, що призвело до загального скорочення імпорту до 5,3 млн дол. На цьому тлі відбувається часткове заміщення ринку європейськими виробниками, зокрема з Німеччини та Польщі, які демонструють стабільні, хоча й менші за обсягом, показники постачання.

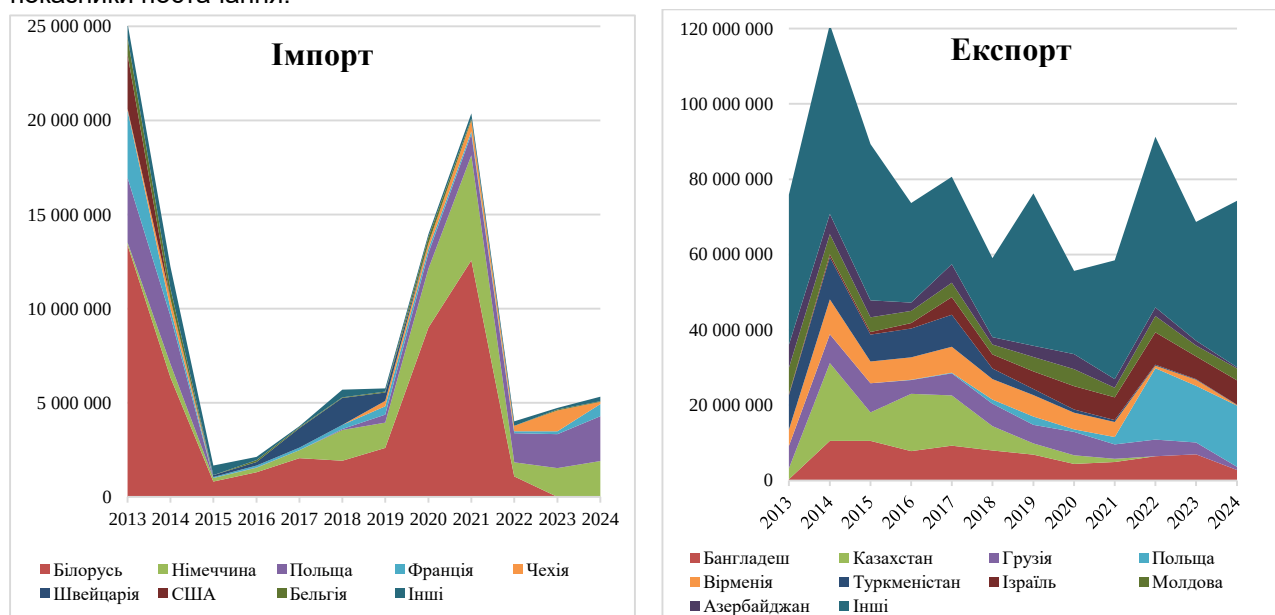

Рис. 2. Кумулятивна діаграма торгівлі України згущеним молоком та вершками, дол.

Джерело: складено авторами на основі даних UN Comtrade

Експортна діяльність у сегменті HS 0402 зберігає високі кількісні показники, демонструючи обсяг на рівні 74,3 млн дол. у 2024 році. Проте географічна структура експорту зазнала кардинальних змін. Традиційні ринки Азії та СНД (Бангладеш, Казахстан, Вірменія), які були лідерами споживання в попередні періоди, демонструють суттєве зниження або повну зупинку торговельних операцій у 2022–2024 роках. Натомість відбулася переорієнтація на європейський ринок: Польща, яка практично не імпортувала цю продукцію до 2015 року, стала ключовим партнером, наростивши закупівлі до 16,2 млн дол. у 2024 році, фактично компенсувавши втрату східних ринків.

Сектор імпорту ферментованих молочних продуктів (HS 0403) демонструє стабільну тенденцію до зростання: з 2015 року (3,6 млн дол.) обсяги поставок збільшилися майже в п'ятеро, досягнувши 16,8 млн дол. у 2024 році (рис. 3). Ринок характеризується високим рівнем концентрації постачальників з Європейського Союзу. Польща утримує лідерські позиції із показником 6,7 млн дол. у 2024 році, хоча спостерігається певна стагнація її обсягів порівняно з піковим 2021 роком. Прикметною тенденцією

останніх років є стрімке зростання частки Бельгії, яка у 2024 році вийшла на перше місце за обсягами поставок (7,5 млн дол.), випередивши традиційних конкурентів.

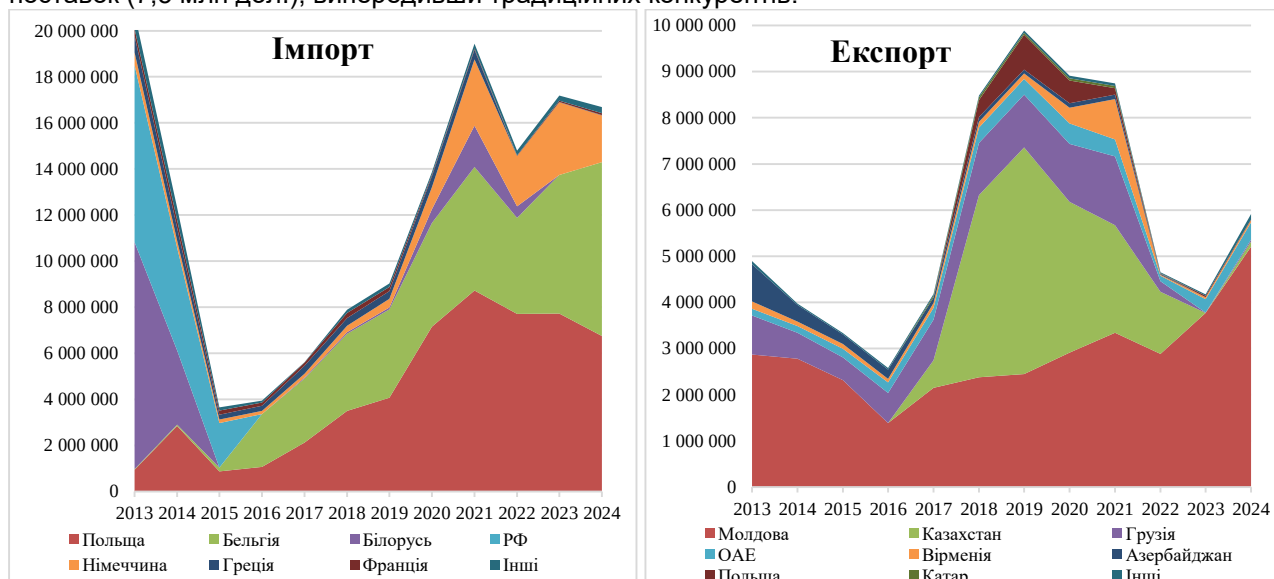

Рис. 3. Кумулятивна діаграма торгівлі України йогуртом, кефіром та іншими ферментованими продуктами, дол.

Джерело: складено авторами на основі даних UN Comtrade

Експортна динаміка HS 0403 характеризується помірними обсягами з вираженою залежністю від одного ключового партнера. Після досягнення локального максимуму у 2019 році (9,9 млн дол.), експорт зазнав корекції, склавши 5,9 млн дол. у 2024 році. Основним ринком збуту залишається Республіка Молдова, частка якої у структурі експорту критично зросла: у 2024 році поставки до цієї країни склали 5,2 млн дол., що формує переважну більшість загального експортного портфеля категорії. Альтернативні напрямки, такі як Казахстан та Грузія, демонструють низхідну динаміку, що свідчить про звуження географії експорту.

Імпорт молочної сироватки (HS 0404) демонструє стійку тенденцію до зростання, досягнувши у 2024 році показника 10,8 млн дол., що суттєво перевищує середньорічне значення за досліджуваний період (6,3 млн дол.). Ринок характеризується високим рівнем диверсифікації постачальників з Європейського Союзу (рис. 4). Провідну позицію утримує Польща із середнім показником 1,9 млн дол., хоча у 2024 році спостерігається зниження її частки до 4,2 млн порівняно з попереднім роком. Варто відзначити динамічне зростання імпорту зі Швеції, яка, не будучи активним гравцем у попередні роки, у 2024 році забезпечила 3,1 млн дол., посівши друге місце серед партнерів.

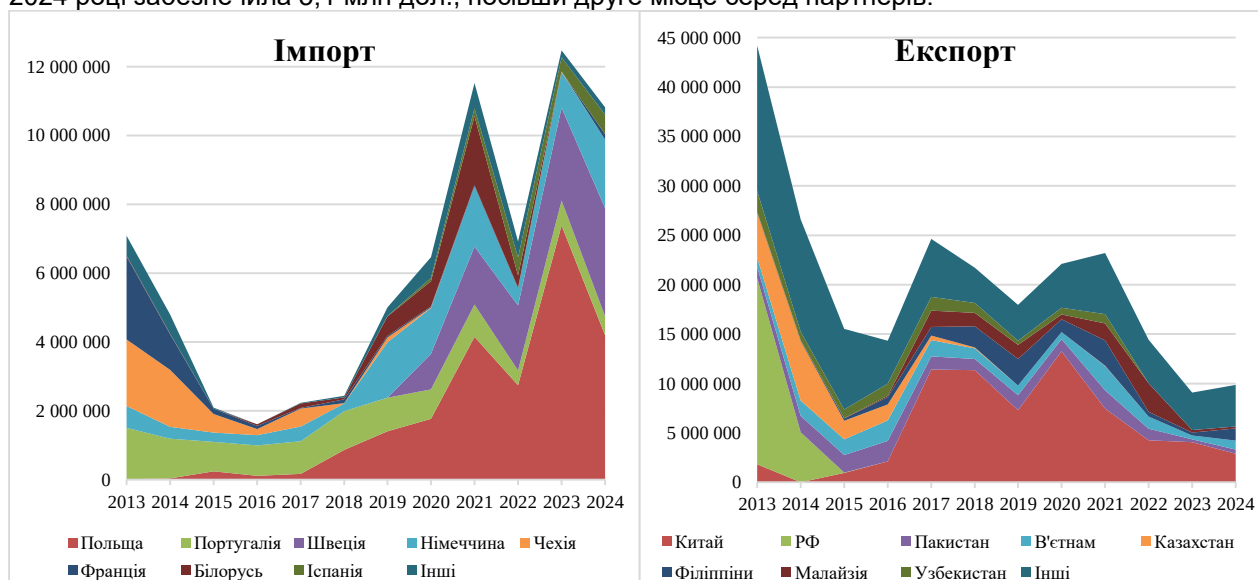

Рис. 4. Кумулятивна діаграма торгівлі України молочною сироваткою, дол.

Джерело: складено авторами на основі даних UN Comtrade

Експортна активність у сегменті HS 0404 характеризується низхідним трендом: обсяг експорту у 2024 році склав 13,4 млн дол., що значно нижче середнього показника за період (21,0 млн дол.). Ключовим торговельним партнером залишається Китай, однак обсяги поставок до цієї країни демонструють тенденцію до скорочення: з середнього рівня 5,6 млн до 2,9 млн дол. у 2024 році. Інші азійські ринки, такі як В'єтнам та Пакистан, зберігають присутність у структурі експорту, але їхні обсяги (0,9 млн та 0,4 млн дол. відповідно у 2024 році) не компенсують загального падіння показників галузі.

Обсяги імпорту вершкового масла (HS 0405) залишаються на стабільно високому рівні, склавши 18,6 млн дол. у 2024 році при середньому значенні 23,0 млн (рис. 5). Структура імпорту відзначається конкуренцією між традиційними глобальними гравцями та європейськими виробниками. Історичним лідером за середнім показником залишається Нова Зеландія (4,1 млн дол.), проте у 2024 році її присутність на ринку була мінімальною (0,8 млн дол.). Натомість ключову роль у забезпеченні попиту відіграють країни ЄС: Нідерланди (4,9 млн у 2024 році), Німеччина (3,6 млн) та Польща (3,6 млн), які демонструють стабільну динаміку постачання.

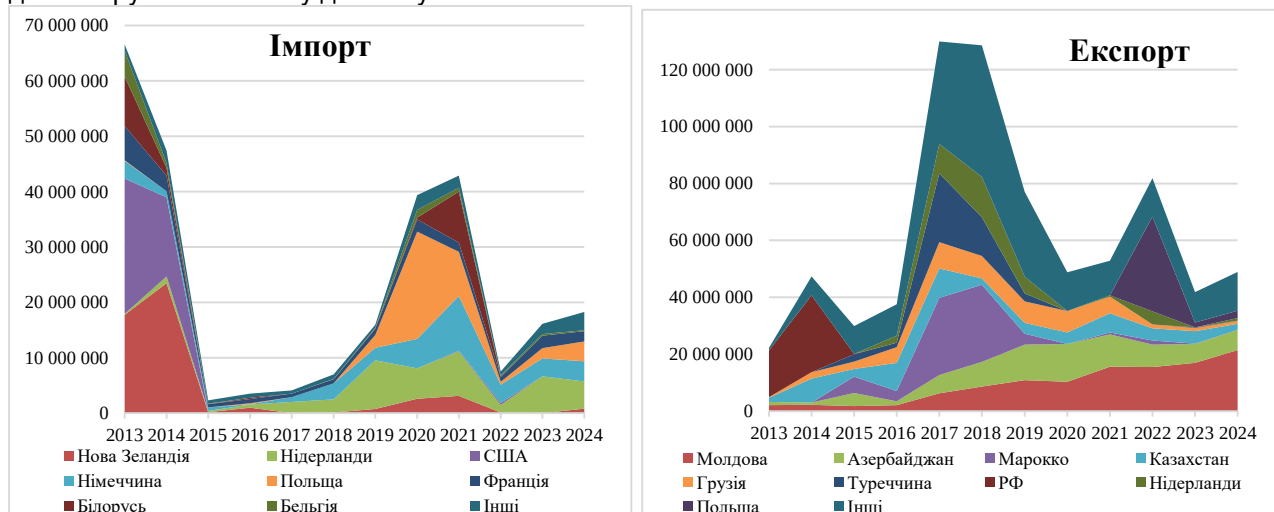

Рис. 5. Кумулятивна діаграма торгівлі України вершковим маслом і молочними жирами, дол.
Джерело: складено авторами на основі даних UN Comtrade

Експортна діяльність у категорії HS 405 характеризується високою концентрацією на ринку Республіки Молдова. При загальному обсязі експорту 48,9 млн дол. у 2024 році, поставки до Молдови склали 21,5 млн дол., що більш ніж удвічі перевищує середній показник для цієї країни (9,5 млн дол.). Другим за значущістю партнером є Азербайджан, який забезпечив стабільний попит на рівні 7,1 млн дол. у 2024 році. Водночас спостерігається втрата низки історичних ринків, зокрема Марокко та Грузії, частка яких у структурі експорту суттєво зменшилася або була повністю нівельована.

Сегмент імпорту сирів (HS 0406) демонструє найбільш динамічне зростання серед усіх аналізованих груп: у 2024 році обсяг імпорту сягнув рекордних 227,1 млн дол., що майже вдвічі перевищує середнє значення за період (127,6 млн). Ринок фактично монополізований європейськими виробниками (рис. 6).

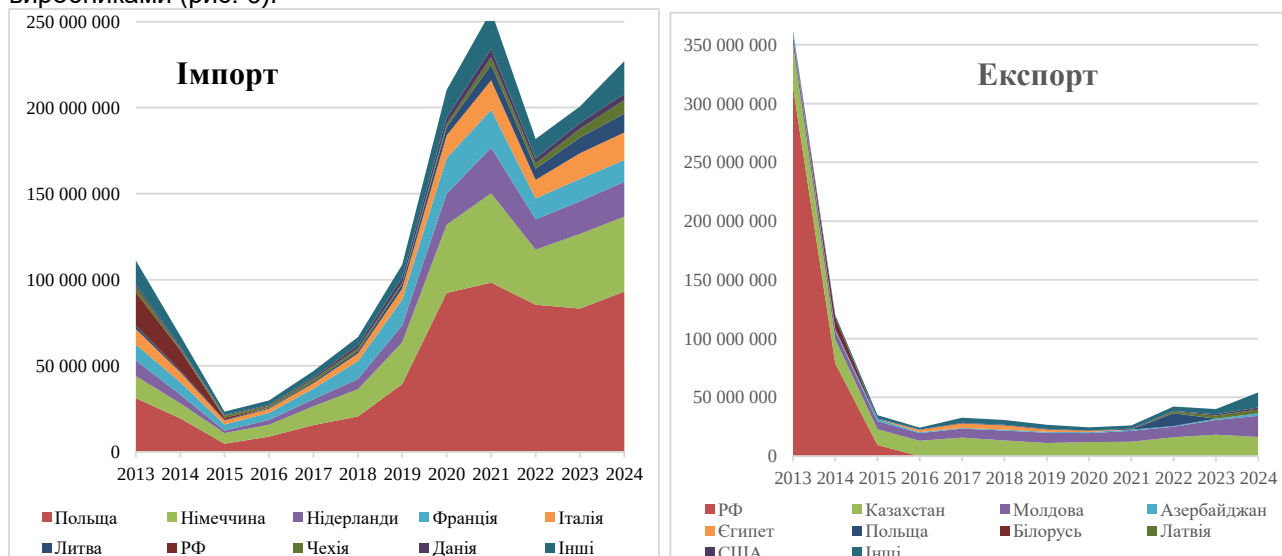

Рис. 6. Кумулятивна діаграма торгівлі України сирами, дол.
Джерело: складено авторами на основі даних UN Comtrade

Безумовним лідером є Польща, яка у 2024 році поставила продукції на 93,2 млн, що значно перевищує її середній показник (49,4 млн). Значні обсяги також забезпечують Німеччина (43,5 млн) та Нідерланди (20,2 млн), що підтверджує системну залежність внутрішнього ринку від імпорту з країн Європейського Союзу.

Експорт сирів демонструє ознаки відновлення та переорієнтації після втрати ринків СНД. Загальний обсяг експорту у 2024 році склав 54,2 млн дол., наближаючись до середнього показника за період (68,2 млн). Після припинення торгівлі з РФ, яка історично була найбільшим імпортером, ключовими ринками збуту стали Казахстан та Молдова. У 2024 році експорт до Казахстану склав 16,5 млн, що відповідає середньому рівню для цієї країни, тоді як поставки до Молдови сягнули 18,0 млн дол., що вдвічі перевищує її середній показник (9,2 млн).

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного детального аналізу статистичних даних зовнішньої торгівлі молочною продукцією за період 2013–2024 років можна констатувати глибинні структурні трансформації українського молочного сектору, які відбулися під впливом геополітичних та макроекономічних факторів. Протягом досліджуваного періоду спостерігається повний крах традиційної моделі експорту, що була орієнтована на ринки пострадянських країн. Зокрема втрата російського ринку, який домінував у споживанні сирів та масла, а також скорочення поставок до країн Центральної Азії через логістичні ускладнення змусили експортерів кардинально змінити вектори збуту. На заміну східному напрямку прийшла модель ситуативного сусідства та сировинного партнерства, де Республіка Молдова стала безальтернативним ключовим партнером для готової продукції, поглинаючи лівову частку експорту рідкого молока, кисломолочної продукції та масла, тоді як у відносинах з Польщею відбулася інтеграція в європейські ланцюги доданої вартості переважно в ролі постачальника напівфабрикатів, про що свідчить вибухове зростання експорту згущеного молока та вершків до цієї країни з майже нульових показників.

Водночас аналіз торговельного балансу виявляє загрозливу тенденцію до заміщення внутрішнього виробництва імпортом у сегментах з високою доданою вартістю, адже група сирів демонструє найбільш агресивну динаміку ввезення, обсяги якого у 2024 році в рази перевищили експорт, що свідчить про переорієнтацію внутрішнього споживача на європейську продукцію з Польщі, Німеччини, Нідерландів та Франції. Аналогічна ситуація склалася і в сегменті кисломолочної продукції, де імпорт стабільно зростає, витісняючи вітчизняні аналоги. Польща у цій конфігурації відіграє роль абсолютного гегемона, виступаючи одночасно головним конкурентом на внутрішньому ринку України через постачання готових харчових продуктів та ключовим промисловим хабом, що поглинає українську сировину. Додатковим критичним фактором стало повномасштабне вторгнення 2022 року, яке призвело до остаточної втрати ринку Білорусі та ускладнення морської логістики, внаслідок чого були втрачені позиції на перспективних ринках Північної Африки та Азії, які раніше споживали значні обсяги сухого молока та сироватки. Це спричинило вимушену концентрацію торгівлі на сухопутних коридорах до ЄС та Молдови, знижуючи маржинальність та збільшуючи залежність від кон'юнктури на кордонах, що в сукупності формує небезпечний тренд перетворення галузі на постачальника сировини при одночасному зростанні залежності від імпорту готових продуктів харчування.

Подяка

Ця стаття підготовлена за підтримки програми Еразмус+ Європейського Союзу (проект 101239881 – EUROWUNU – ERASMUS-JMO-2025-HEI-TCH-RSCH «Кафедра Жана Моне з європейської інтеграції в ЗУНУ (EUROWUNU)»). Проте підтримка Європейською Комісією публікації цієї статті не є автоматичною підтримкою її змісту, який відображає лише погляди авторів. Комісія не несе відповідальності за будь-яке використання інформації, що наведена в статті.

Acknowledgements

This work was supported by the Erasmus+ program of the European Union (project 101239881 – EUROWUNU – ERASMUS-JMO-2025-HEI-TCH-RSCH “Jean Monnet Chair of European Integration at West Ukrainian National University (EUROWUNU)”). The European Commission support for the publication of this article does not constitute an endorsement of the contents, which reflects the views of the authors only, and the Commission cannot be held responsible for any use, which may be made of the information contained therein.

Література

1. Мудрак Р. П. Молокопродуктовий підкомплекс України: стан і перспективи розвитку. *Збірник наукових праць Уманського національного університету*. 2025. Вип. 107. Ч. 2. DOI: 10.32782/2415-8240-2025-107-2-296-305.
2. Кузьо Н. Є., Косар Н. С., Малиха В. В. Дослідження тенденцій розвитку ринку молочних продуктів України та напрями активізації маркетингової діяльності на ньому виробників сиру. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2023. № 1(9). С. 169-178.

3. Козак О., Грищенко О. Ринок молока і молочних продуктів: світові тенденції розвитку та перспективи для України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 4. С. 90-96.
4. Україна займає 32 місце у світовому рейтингу виробництва молока. Найбільша проблема – дефіцит сировини. *MilkUA.info*. 2023. URL: <https://milkua.info/uk/post/ukraina-zajmae-32-misce-u-svitovomu-rejtingu-virobnictva-moloka-najbilsa-problema-deficit-sirovini> (дата звернення: 13.10.2025).
5. У 2024 році Україна може подвоїти споживання молочних продуктів. *UkrAgroConsult*. 2024. URL: <https://ukragroconsult.com/news/u-2024-roczni-ukrayina-mozhe-podvoyity-spozhyvannya-molochnyh-produktiv/> (дата звернення: 13.10.2025).
6. Україна наростила молочний експорт в 2024 році, – Комітет з питань аграрної та земельної політики. *Рада: Офіційний вебпортал парламенту України*. 2025. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/257258.html (дата звернення: 17.10.2025).
7. Вплив війни на молочний сектор, нарощення надоїв у МТФ, очікування щодо цін на молочні продукти – Ганна Лавренюк. *АВМ*. 2023. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/vpliv-vijni-na-molocnij-sektor-narosenna-nadoiv-u-mtf-ocikuvanna-sodo-cin-na-molocni-produkti-ganna-lavrenuk?milkua=0> (дата звернення: 13.10.2025).
8. Братко О. С. Кон'юнктура світового ринку продуктів молокопереробної галузі. *Збірник наукових праць «Вчені записки»*. 2025. № 38(1). С. 8-19.
9. Ду В., Ліщинський І. Прямі іноземні інвестиції Китаю в аграрний сектор: тенденції та перспективи. *Журнал європейської економіки*. 2024. Вип. 23. № 1. С. 72-88.
10. Lishchynskyy I., Lyzun M., Kuryliak V., Savelyev Y. The Dynamics of European Periphery. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2019. № 41(4). P. 527-536.
11. Wang M., Islam S., Yang W. Supply chain risks in the dairy industry. *Benchmarking: An International Journal*. 2025. DOI: 10.1108/BIJ-12-2023-0874.
12. Bojovic M., McGregor A. A review of megatrends in the global dairy sector: what are the socioecological implications? *Agriculture and Human Values*. 2023. Vol. 40. Issue 1. P. 373-394. DOI: 10.1007/s10460-022-10338-x.

References

1. Mudrak, R. (2025), "Dairy subcomplex of Ukraine: state and prospects of development", *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*, Iss. 107, Part 2, pp. 296-305, DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8240-2025-107-2-296-305>.
2. Kuzo, N.Ye., Kosar, N.S. and Malychka, V.V. (2023), "Research on trends in the development of the dairy market of Ukraine and directions for intensifying marketing activities of cheese producers", *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, no. 1(9), pp. 169-178.
3. Kozak, O. and Hryshchenko, O. (2022), "Market of milk and dairy products: world development trends and prospects for Ukraine", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 4, pp. 90-96.
4. MilkUA.info (2023), "Ukraine ranks 32nd in the world milk production ranking. The biggest problem is the shortage of raw materials", available at: <https://milkua.info/uk/post/ukraina-zajmae-32-misce-u-svitovomu-rejtingu-virobnictva-moloka-najbilsa-problema-deficit-sirovini> (access date October 13, 2025).
5. UkrAgroConsult (2025), "In 2024, Ukraine may double the consumption of dairy products: market balance analysis", available at: <https://ukragroconsult.com/news/u-2024-roczni-ukrayina-mozhe-podvoyity-spozhyvannya-molochnyh-produktiv> (access date October 13, 2025).
6. Rada (2025), "Ukraine increased milk exports in 2024, - Committee on Agrarian and Land Policy", available at: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/257258.html (access date October 17, 2025).
7. AVM (2023), "Impact of war on the dairy sector, increase of milk yields in dairy farms", available at: <https://avm-ua.org/uk/post/vpliv-vijni-na-molocnij-sektor-narosenna-nadoiv-u-mtf-ocikuvanna-sodo-cin-na-molocni-produkti-ganna-lavrenuk?milkua=0> (access date October 13, 2025).
8. Bratko, O. (2025), "Conjuncture of the global market of dairy industry products", *Zbirnyk naukovykh prats «Vcheni zapysky»*, no 38(1), pp. 8-19.
9. Du, V. and Lishchynskyy, I. (2024), "China's foreign direct investment in the agricultural sector: trends and prospects", *Journal of European Economy*, Iss. 23, no 1, pp. 72–88.
10. Lishchynskyy, I., Lyzun, M., Kuryliak, V. and Savelyev, Y. (2019), "The dynamics of European periphery", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, no 41(4), pp. 527–536.
11. Wang, M., Islam, S. and Yang, W. (2025), "Supply chain risks in the dairy industry", *Benchmarking: An International Journal*. Advance online publication, DOI: <https://doi.org/10.1108/BIJ-12-2023-0874>
12. Bojovic, M. and McGregor, A. (2023), "A review of megatrends in the global dairy sector: what are the socioecological implications?", *Agriculture and Human Values*, vol. 40, Iss. 1, pp. 373–394.

Ліщинський І.О., Лизун М.В.

АСИМЕТРИЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МОЛОЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЛАНЦЮГІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

Мета. Дослідження структурних трансформацій зовнішньої торгівлі молочною продукцією України як індикатора зміни моделі участі вітчизняної галузі в глобальних ланцюгах доданої вартості в умовах геополітичної турбулентності та воєнного стану.

Методика дослідження. У ході дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: системно-структурний аналіз – для вивчення товарної структури експорту та імпорту в розрізі кодів HS 0401–0406; компаративний аналіз – для зіставлення обсягів торгівлі та визначення сальдо за окремими товарними групами; метод статистичних групувань – для ранжування ключових торговельних партнерів та виявлення географічних векторів концентрації; графічний метод – для візуалізації динаміки експортно-імпортних операцій за період 2013–2024 рр.; абстрактно-логічний метод – для формування висновків щодо «сировинного дрейфу» галузі та загроз продовольчій безпеці.

Результати дослідження. На основі аналізу великих масивів статистичних даних встановлено, що молочний сектор України зазнав радикальної трансформації, переорієнтувавшись з ринків СНД на ринки ЄС та Молдови. Виявлено критичну асиметрію в товарній структурі торгівлі: Україна нарощує експорт напівфабрикатів та сировини (згущене молоко, сироватка) до країн ЄС, зокрема Польщі, інтегруючись у європейські ланцюги доданої вартості на низьких ланках. Водночас внутрішній ринок стрімко втрачає позиції в сегментах з високою доданою вартістю (сири, йогурти), де імпорт, переважно з тієї ж Польщі та інших країн ЄС, у рази перевищує експорт. Доведено формування феномену «дзеркальної залежності», коли диверсифікація ринків підміняється зміною одного домінуючого партнера (РФ у минулому) на іншого (Польща в імпорті та Молдова в експорті готової продукції). Встановлено, що воєнні дії та логістична блокада призвели до втрати перспективних ринків Азії та Африки, змусивши експортерів конкурувати на перенасиченому європейському ринку або покладатися на ситуативних регіональних партнерів.

Наукова новизна результатів дослідження. У статті вперше обґрунтовано концепцію структурної асиметрії інтеграції молочної галузі України в глобальні ланцюги доданої вартості, яка, на відміну від існуючих підходів (що розглядають переорієнтацію на ринок ЄС виключно як позитивний євроінтеграційний тренд), ідентифікує загрозу закріплення за національним виробником статусу постачальника сировинних напівфабрикатів (HS 0402, 0404) для європейської переробної промисловості, що дає змогу переглянути пріоритети державної експортної політики в напрямку стимулювання глибокої переробки.

Практична значущість результатів дослідження. Результати проведеного дослідження мають прикладне значення для формування нової експортної стратегії аграрного сектору України. Вони можуть бути використані профільними міністерствами та асоціаціями для розробки інструментів захисту внутрішнього ринку та програм підтримки глибокої переробки молока. Висновки щодо ризиків монозалежності від окремих країн-партнерів є підґрунтям для диверсифікації логістичних маршрутів та пошуку нових ринкових ніш, зокрема в країнах Глобального Півдня, після відновлення морської логістики.

Ключові слова: молочна промисловість, зовнішня торгівля, глобальні ланцюги доданої вартості, експортний потенціал, імпортозаміщення, продовольча безпека, євроінтеграція, товарна структура.

Lishchynskyy I.O., Lyzun M.V.

ASYMMETRY IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE'S DAIRY SECTOR: CHALLENGES FOR VALUE CHAINS

Purpose. The paper aims to investigate the structural transformations of Ukraine's dairy foreign trade as an indicator of the shifting model of the domestic industry's participation in global value chains amidst geopolitical turbulence and martial law.

Methodology of research. The study employs a set of general scientific and special methods: system-structural analysis to examine the commodity structure of exports and imports broken down by HS codes 0401–0406; comparative analysis to juxtapose trade volumes and determine the balance for specific product groups; the method of statistical groupings to rank key trading partners and identify geographic concentration vectors; the graphical method to visualize the dynamics of export-import operations for the period 2013–2024; and the abstract and logical method to draw conclusions regarding the industry's "raw material drift" and threats to food security.

Findings. Based on the analysis of large statistical datasets, it has been established that Ukraine's dairy sector has undergone a radical transformation, reorienting from CIS markets to the EU and Moldovan markets. A critical asymmetry in the commodity structure of trade was revealed: Ukraine is increasing exports of semi-finished products and raw materials (condensed milk, whey) to EU countries, particularly Poland, thereby integrating into European value chains at lower tiers. Simultaneously, the domestic market is rapidly losing ground in high-value-added segments (cheeses, yogurts), where imports, primarily from Poland and other EU countries, exceed exports several times over. The study proves the emergence of a "mirror dependency"

phenomenon, where market diversification is substituted by swapping one dominant partner (the Russian Federation in the past) for another (Poland in imports and Moldova in exports of finished products). It was determined that military actions and the logistical blockade led to the loss of promising Asian and African markets, forcing exporters to compete in the saturated European market or rely on situational regional partners.

Originality. The paper substantiates for the first time the concept of structural asymmetry in the integration of Ukraine's dairy industry into global value chains, which, unlike existing approaches (viewing the reorientation to the EU market exclusively as a positive European integration trend), identifies the threat of entrenching the national producer's status as a supplier of raw semi-finished products (HS 0402, 0404) for the European processing industry, thereby enabling a revision of state export policy priorities towards stimulating deep processing.

Practical value. The study's results have applied value for formulating a new export strategy for Ukraine's agricultural sector. They can be utilized by relevant ministries and associations to develop instruments for protecting the domestic market and programs to support deep milk processing. The conclusions regarding the risks of mono-dependency on specific partner countries serve as a foundation for diversifying logistical routes and seeking new market niches, particularly in the Global South, following the restoration of maritime logistics.

Key words: dairy industry, foreign trade, global value chains, export potential, import substitution, food security, European integration, commodity structure.

Дата надходження рукопису: 20.11.2025

Дата прийняття рукопису до друку: 15.12.2025

Дата публікації: 26.12.2025